

Sygn. akt II CSK 474/07

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 6 lutego 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Gerard Bieniek (przewodniczący)

SSN Henryk Pietrkowski

SSA Michał Kłós (sprawozdawca)

w sprawie z powództwa M. P.

przeciwko Przedsiębiorstwu Gospodarki Komunalnej Spółce z ograniczoną odpowiedzialnością w K.

o ochronę dóbr osobistych i zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 6 lutego 2008 r.,

skargi kasacyjnej powódki

od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 28 lutego 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Powódka wносиła o ochronę dóbr osobistych i nakazanie pozwanej ekshumacji zwłok zmarłego J. M. z grobu 24, rz. 1, AZ I na Cmentarzu Komunalnym przy ul. G. w K.

oraz pochowanie zwłok poza terenem tej kwatery a także zasądzenie od pozwanej na jej rzecz kwoty 20.000 zł z ustawowymi odsetkami tytułem zadośćuczynienia.

Wyrokiem z dnia 31 marca 2006 r., Sąd Okręgowy w K. oddalił powództwo oraz orzekł o kosztach procesu. Wyrok ten zapadł w oparciu o następujące ustalenia faktyczne.

W kwietniu 1994 r. do grobu nr 22 w kwaterze AZ I w rzędzie 1 przeniesiono ciało ojca powódki. Miejsce 23 było zarezerwowane zgodnie z umową. W dniu 9 kwietnia 1994 r. powódka dokonała rezerwacji dodatkowego, trzeciego miejsca w kwaterze AZ I w rzędzie 1 i miejscem tym był grób 24. Miejsce jej pochówku miało znajdować się z lewej strony grobu rodziców, bezpośrednio obok miejsca pochówku matki. Powódka uiściła należność w wysokości 400.000 zł. W czerwcu 2005 r. zmarł J. M. i został pochowany w wybranym przez rodzinę spośród wskazanych, wolnych w ocenie pracownika pozwanej, miejsc, z lewej strony grobu rodziców powódki. Grób rodziców powódki ma szerokość 2 m, znajduje się w odległości 1,35 m od grobu J. M. oraz w odległości 1,54 m od grobu rodziny C.. Ten ostatni grób jest zaniedbany i przeznaczony do likwidacji, w 1993 r. upłynął bowiem 20 – letni termin od ostatniego pochówku. Po jego likwidacji wolna przestrzeń z tej strony grobu rodziny S. zwiększy się do 3,66 m.

W oparciu o powyższe ustalenia faktyczne Sąd pierwszej instancji uznał, że powództwo nie jest uzasadnione. Powódka ma zapewnione prawo do ochrony kultu pamięci zmarłych rodziców. Wymiary nagrobka i odległość pomiędzy sąsiednimi nagrobkami pozwalają na pochowanie jej zwłok w przyszłości obok miejsca spoczynku rodziców. Odległość dzieląca jej przyszły grób od grobów rodziców i sąsiednich rodzin będzie odpowiadać przepisom rozporządzenia Ministrów Gospodarki Terenowej i Ochrony Środowiska oraz Zdrowia i Opieki Społecznej z dnia 20 października 1972 r. w sprawie urządzania cmentarzy, prowadzenia ksiąg cmentarnych oraz chowaniu zmarłych (Dz. U. Nr 47, poz. 299 ze zm. – dalej: „rozporządzenie z 1972 r.”). Dodatkowo, w najbliższej przyszłości, miejsce z prawej strony grobu rodziców zwiększy się do 3,66 m w wyniku likwidacji grobu rodziny C. Niezależnie od powyższych ustaleń Sąd pierwszej instancji uznał roszczenie o dokonanie ekshumacji zwłok za sprzeczne z art. 5 k.c. W ocenie tego sądu żądanie zadośćuczynienia nie zostało uzasadnione, ani wykazane co do wysokości.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację powódki od powyższego wyroku. Sąd ten uznał za niesporne, że dobro osobiste powódki, polegające na kulcie pamięci zmarłych rodziców nie zostało naruszone. Za prawidłowe uznał Sąd drugiej

instancji ustalenie, że powódka dokonała dopłaty do trzeciego miejsca w grobie rodzinnym oraz, że miejsce jej pochówku miało znajdować się z lewej strony grobu rodziców, bezpośrednio obok miejsca pochówku matki. W ocenie tego sądu, powódka dokonała dopłaty do trzeciego miejsca w grobie rodzinnym. Zgodnie z § 5 ust. 2 rozporządzenia z 1972 r., grób rodzinny nie powinien przekraczać 2,5 m, a odstęp od sąsiednich grobów powinien wynosić 0,5 m. Oznacza to, że powódka ma obecnie możliwość dokonania wyboru, czy miejsce jej przyszłego pochówku będzie się znajdować z lewej, czy też z prawej strony grobu jej rodziców.

Żądanie ekshumacji zwłok J. M. Sąd drugiej instancji uznał za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego. Ekshumacja zwłok ma charakter wyjątkowy, ma miejsce wówczas, gdy w inny sposób nie można zrealizować prawa do grobu. Roszczenie powódki podlega w tym wypadku słabszej ochronie, niż ochrona kultu pamięci zmarłego J. M.. W ocenie Sądu drugiej instancji, powódka szerzej nie uzasadniła charakteru i rozmiaru doznanej szkody niemajątkowej, nie wykazała także pogorszenia stanu zdrowia. Biorąc również pod uwagę stanowisko pozwanej, zmierzające do ugodowego zakończenia sporu, Sąd ten – odwołując się do treści art. 448 k.c. - uznał roszczenie o zasądzenie zadośćuczynienia za bezzasadne.

Skarga kasacyjna oparta została na obu podstawach wskazanych w art. 398³ § 1 k.p.c. W ramach pierwszej podstawy powódka zarzuciła naruszenie: art. 24 § 1 w zw. z art. 23 k.c. przez przyjęcie, że faktyczne pozbawienie jej miejsca pochówku w bezpośredniej bliskości miejsca pochówku jej rodziców nie dowodzi naruszenia jej dóbr osobistych; art. 448 k.c. przez niewłaściwe zastosowanie i przyjęcie, że nawet naruszenie dobra osobistego nie uzasadnia zasądzenie odpowiedniej sumy tytułem zadośćuczynienia w oderwaniu od istotnych kryteriów wpływających na tę postać kompensaty oraz art. 65 § 1 i 2 k.c. przez przyjęcie, że przedmiotem umowy stron było wykupienie przez powódkę kolejnego miejsca w grobie rodzinnym. Ponadto – w ramach powyższej podstawy kasacyjnej – powódka zarzuciła naruszenie: art. 5 k.c. i pominięcie, że na zasady współżycia społecznego może się powołać podmiot, który sam tych zasad nie narusza oraz, że odmowa przyznania ochrony prawnej sankcjonuje pozbawienie jej prawa kultu osób zmarłych; przepisów § 5 ust. 2 rozporządzenia z 1972 r. w zw. z art. 12 ustawy z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych (tekst jedn.: Dz. U. z 1972 r. Nr 47, poz. 298 ze zm. – dalej: „ustawa z 1959 r.”) i art. 65 § 1 i 2 k.c. przez pominięcie, że przepisy przewidują ściśle określone wymiary grobów oraz odstępów między grobami, co decyduje o kwalifikacji danego grobu i ustalenie,

że istnieje możliwość pochowania powódki w bezpośrednim sąsiedztwie miejsca pochówku jej rodziców oraz przepisów § 6 ust. 3 w zw. z § 5 ust. 3 rozporządzenia z 1972 r. w zw. z art. 65 k.c. przez przyjęcie, że powódka dokupiła trzecie miejsce w grobie rodzinnym w sytuacji, gdy grób ten nie spełnia wymagań, wynikających z rozporządzenia z 1972 r.

W ramach drugiej podstawy kasacyjnej powódka zarzuciła naruszenie art. 316 § 1 k.p.c. przez jego niezastosowanie przy ocenie możliwości pochowania jej zwłok w przyszłości w bezpośredniej bliskości grobu rodziców.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Należy zgodzić się z tezą, że do dóbr osobistych określanych jako kult pamięci zmarłych należy również prawo do pochowania w przyszłości własnych zwłok w wybranym przez siebie miejscu w szczególności w bezpośrednim sąsiedztwie grobu bliskich osób. Powyższy pogląd przyjął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 13 lutego 1979 r., I CR 25/79, (OSNC 1979, nr 10, poz. 195) i z dnia 7 listopada 2002 r., II CKN 980/00, (OSNC 2004, nr 3, poz. 42). Prawo to może zostać naruszone poprzez niedotrzymanie warunków umowy przez zarządcę cmentarza i pochowanie w ustalonym miejscu zwłok innej osoby. Z oczywistych względów realizacja tego prawa może doznać ograniczeń, również z przyczyn niezależnych od zarządcy cmentarza. W niniejszym stanie faktycznym tego rodzaju przeszkody bezsprzecznie nie występowały, albowiem w dacie zawarcia umowy pomiędzy stronami obok grobu rodziców powódki było wolne miejsce. Istotą niniejszej sprawy jest natomiast zagadnienie, czy prawo to zostało przez pozwaną naruszone oraz, czy naruszenie to miało charakter bezprawny. Strony wiązała umowa, zawarta w formie ustnej w 1994 r., mocą której powódka dokonała rezerwacji kolejnego miejsca na cmentarzu a której wykładnia stała się przedmiotem sporu. Odpowiedź na powyższe pytania wymaga zatem przede wszystkim odniesienia się do zarzutu naruszenia art. 65 k.c.

Należy stwierdzić, że zarzut naruszenia art. 65 § 1 k.c. w zw. z art. 12 ustawy z 1959 r. i § 6 ust. 3 i 5 ust. 2 rozporządzenia z 1972 r. należy uznać za uzasadniony. Skarżąca upatrywała naruszenia tego przepisu w przyjęciu przez Sąd drugiej instancji, że mocą umowy z 1994 r. dokonała dopłaty do trzeciego miejsca w grobie rodzinnym. Ocena zgodnego zamiaru stron, towarzyszącego zawarciu umowy, może być przeprowadzona tylko w kontekście uregulowań administracyjnoprawnych, obowiązujących pozwaną a dotyczących sposobu chowania zwłok. Te zaś określone zostały w przepisach ustawy z 1959 r. i rozporządzenia z 1972 r., wydanego na

podstawie delegacji zawartej w tej ustawie. Niewątpliwie przedmiotem umowy stron mogło być albo wykupienie kolejnego, trzeciego miejsca w grobie rodzinnym, albo rezerwacja miejsca pod nowy, pojedynczy grób obok grobu rodziców powódki. Lektura uzasadnienia Sądu Apelacyjnego nie pozwala na ustalenie, jaką wykładnię postanowień umowy sąd ten ostatecznie przyjął. Całość rozważań dotyczących spełnienia przez pozwaną wymogów wynikających z prawa administracyjnego dotknięta jest daleko idącą niekonsekwencją. Jeśli bowiem powódka – jak zdaje się uznawać Sąd drugiej instancji - wykupiła dodatkowe miejsce w już urządzonym grobie rodzinnym rodziców, dalsze uwagi co do odległości od grobu J. M. tracą uzasadnienie. Grób ten nie może bowiem zostać powiększony tak dalece, aby przekroczyć wymiary wynikające z § 6 ust. 3 w zw. z § 5 ust. 2 rozporządzenia z 1972 r. Jeśli jednak pozostać na gruncie ustaleń Sądu pierwszej instancji, do czego również przychyliła się Sąd Apelacyjny, pozostaje stwierdzić, że powódka zarezerwowała na swoje potrzeby miejsce po lewej stronie grobów rodziców. Oznaczać to może tylko, że intencją stron była rezerwacja miejsca na dodatkowy, pojedynczy grób. W takim wypadku, nawet według ustaleń poczynionych przez Sądy *meriti*, odległość dzieląca groby rodziców powódki i J. M. jest tego rodzaju, że jeśli miejsce przyszłego pochówku powódki będzie usytuowane z lewej strony grobu rodziców, jego odległość od grobu J. M. wyniesie 0,35 m. Nie będzie zatem odpowiadało odległości wymaganej § 5 ust. 2 rozporządzenia z 1972 r. Podobnie, przy przyjęciu wyżej wskazanych założeń, nie będzie odpowiadać wymaganiom rozporządzenia usytuowanie przyszłego miejsca pochówku powódki z prawej strony grobu rodziców.

Za uzasadniony wypada również uznać zarzut naruszenia art. 316 § 1 k.p.c. Brak podstaw dla oparcia rozstrzygnięcia sądu na ustaleniu, że w bliżej nieoznaczonej przyszłości grób rodziny C. będzie zlikwidowany.

Należy natomiast stwierdzić, że twierdzenia skarżącej prowadzące do wykazania, że faktyczna odległość pomiędzy grobami została zwiększona, nie mogą odnieść skutku. Jak to wynika z uzasadnienia skargi, powódka zmierza w istocie do podważenia ustaleń faktycznych dokonanych przez Sądy obu instancji. Tymczasem, stosownie do art. 398³ § 3 k.p.c., skarga kasacyjna nie może zostać oparta na zarzutach dotyczących ustalenia faktów lub oceny dowodów.

Wyżej przedstawione względy prowadzą do wniosku, że pozwana – zezwalając na pochowanie zwłok innej osoby w miejscu zarezerwowanym przez powódkę - naruszyła jej prawo osobiste oraz nie wskazała takich okoliczności, które świadczyłyby o działaniu w zgodzie prawem. W konsekwencji również zarzut obrazy art. 23 i 24 k.c.

należało uznać za uzasadniony. Nie było zatem podstaw dla oddalenia powództwa w części obejmującej żądanie zasądzenia zadośćuczynienia. Ujemne odczucia powódki wynikające ze świadomości, że – na skutek błędu pozwanej - nie będzie mogła być pochowana w bezpośredniej bliskości rodziców, z którymi czuje się silnie związana, wymagają rekompensaty i w jej ramach rozważenia odpowiedniej sumy z tytułu zadośćuczynienia. Na okoliczność przeżyć związanych z zaistniałą sytuacją powódka oferowała sądowi dowód z własnych zeznań. Wbrew odmiennemu pogładowi Sądu Apelacyjnego, stosunek pozwanej do roszczeń powódki nie stwarza podstawy do oddalenia żądania zadośćuczynienia. Propozycje składane powódce nie zmierzały do dania jej realnej satysfakcji. Wysokość zasądzonej na podstawie art. 448 k.c. kwoty ostatecznie winna być pozostawiona ocenie Sądów *meriti*.

Zasadnie natomiast uznał Sąd drugiej instancji, że żądanie ekshumacji zwłok nie może korzystać z ochrony. Żądanie to pozostaje w kolizji z prawami podmiotowymi osób trzecich. Jak wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego, żądanie ekshumacji zwłok ma charakter ostateczny. Z uwagi na jego szczególny charakter może być uwzględnione wyjątkowo, gdy przemawiają za tym poważne względy, przemawiające za udzieleniem ochrony dobru osobistemu (*vide* wyroki z dnia 16 czerwca 1998 r., I CKN 729/00, niepubl. i z dnia 29 stycznia 2003 r., I CKN 1453/00, niepubl.). W niniejszym stanie faktycznym nie ma żadnych podstaw dla tak daleko idącej ingerencji w prawa osób trzecich, jak ekshumacja zwłok członka ich rodziny. Krewni J. M. dokonali jedynie wyboru miejsca jego pochówku spośród kilku miejsc oferowanych im przez pozwaną. Jest poza sporem, że osoby te w żaden sposób nie przyczyniły się do naruszenia praw powódki i nie uczestniczą w sporze pomiędzy stronami.

Mając powyższe względy na uwadze, jak również treść art. 398¹⁵ k.p.c., należało orzec jak w sentencji. O kosztach procesu w postępowaniu kasacyjnym orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w zw. z art. 398²¹ k.p.c.